

INDIVIDUAL YONDASHUV ASOSIDA TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH ASPEKTLARI

АСПЕКТЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ПОДХОДА

ASPECTS OF IMPROVING EDUCATIONAL EFFICIENCY BASED ON AN INDIVIDUAL APPROACH

Choriyeva Feruza Amrullayevna
Qarshi davlat universiteti, dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonining o'ziga xosliklari tahlil qilingan. Ta'lim jarayoni, ta'limning maqsadi, metodlari va vositalari bilan bog'liq ravishda, har bir sohada o'zining alohida xususiyatlariga ega. Tadqiqotda ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, talabalarning faolligini ta'minlash va ularning individual ehtiyojlarini hisobga olish kabi muhim aspektlarga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim jarayoni, o'ziga xoslik, metodlar, vositalar, samaradorlik, talabalar faolligi, individual ehtiyojlar, zamonaviy texnologiyalar.

Абстрактный: В статье анализируется специфика образовательного процесса. Образовательный процесс в каждой сфере имеет свои уникальные особенности с точки зрения целей, методов и средств обучения. В исследовании особое внимание уделяется таким важным аспектам, как повышение эффективности образовательного процесса, обеспечение вовлеченности студентов и учет их индивидуальных потребностей.

Ключевые слова: образовательный процесс, уникальность, методы, инструменты, эффективность, активность учащихся, индивидуальные потребности, современные технологии.

Abstract: The article analyzes the specifics of the educational process. The educational process in each area has its own unique features in terms of goals, methods and means of teaching. The study pays special attention to such important aspects as increasing the effectiveness of the educational process, ensuring student involvement and taking into account their individual needs.

Key words: educational process, uniqueness, methods, tools, efficiency, students' activity, individual needs, modern technologies.

Kirish. Subyekt toifasi – falsafada, ayniqsa ontologiyada markaziylardan biri bo'lib (Aristotel, Dekart, Kant, Gegel), zamonaviy psixologiya-pedagogika fanida ham katta e'tiborni tortadi (S. L. Rubinshteyn, K.A. Abulxanova-Slavskaya, A.V. Brushlinskiy, V.A. Lektorskiy).

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. S.L. Rubinshteyn ta'kidlaganidek, "falsafaning (ontologiyaning) asosiy vazifasi – turli shakldagi subyektlarni, mavjudlik

usullari, harakatning turli shakllari ochib berishdan iborat”. Bunga harakatning asosiy shakllaridan biri sifatida faoliyat subyektlarini ochib berish, aniqlash vazifasi ham kiradi. Ta’lim faoliyatining o‘zaro bog‘liq ikkita shakli – pedagogik va tarbiyaviy shakllarni o‘z ichiga olgan ushbu faoliyat subyektlarini tahlil qilish ham umumfalsafiy, ham maxsus pedagogik muammo bo‘lib hisoblanadi.

“Subyekt” tushunchasining ma’nosi haqidagi munozaralar uni ishlab chiqish va qo‘llashning umumiyroq yoki muayyanroq uslubiy xarakterga ega bo‘lgan bir necha yo‘nalishlari bilan bog‘liq. Birinchi yo‘nalish psixologiyada ustuvor bo‘lgan faoliyatning va faoliyatli yondashuvning subyektdan tashqari tushunilishini yengib o‘tish bilan bog‘liq.

XX asr 20-yillar qo‘lyozmalaridayoq S.L. Rubinshteyn ta’kidlaydiki, faoliyat “o‘z-o‘zini” amalga oshirmaydi. Biroq, A.N. Leontyev faoliyatning ichki sxemasiga e’tibor qaratib, uning subyektini ko‘rib chiqmaydi.

L.I. Ansiferova ta’kidlashicha, “subyekt” tushunchasi L.S. Vigotskiy tomonidan ilgari surilgan va ishlab chiqilgan bo‘lib, u shaxsni (jumladan faqat bolaning shaxsini) inson tajribasi va madaniyatini o‘zlashtiruvchi deb talqin qilgan.

Ikkinchi yo‘nalish hayot yo‘lining subyekt sifatida shaxs tushunchasining ishlab chiqilishi va muayyanlashtirilishi bilan bog‘liq.

Uchinchi yo‘nalish shaxs va subyekt tushunchalarini (bir-biriga prinsipial mos keladigan yoki farq qiladigan) talqin qilishga taalluqli. To‘rtinchi yo‘nalish o‘z-o‘zini tashkil etish, o‘z-o‘zini ro‘yobga chiqarish va aqliy tashkil etishning boshqa shakllarini (aqliy faoliyat subyektini) aniqlash, shaxs faolligi, uning integral mohiyati tushunchalarini ishlab chiqish, bu shaxs va subyekt tushunchalari o‘rtasidagi munosabatlarni aniqlash bilan bog‘liq edi.

Birinchi yo‘nalishda, B.G. Ananyev, S.L. Rubinshteyn, D.N. Uznadze ishlariga tayangan holda, olimlar faoliyat maqsad va motivlar ko‘rinishidagi immanent harakatlantiruvchi kuchlar orqali o‘zini amalga oshiradigan mohiyat emasligini isbotladilar. U subyekt tomonidan amalga oshirilib, u ongli va ixtiyoriy ravishda ichki o‘z-o‘zini tashkil etish (aqliy jarayonlar, holatlar, motivlar, qobiliyatlar) va o‘zi qo‘yadigan va real faoliyatning obyektiv shartlari va talablari yig‘indisidan ajratib oladigan tashqi vazifalarni muvofiqlashtiradi, chunki aynan real faoliyat ijtimoiy zarur obyektiv tabiatga ega [8, 105, 120, 265, 299, 320, 373].

Subyektga yo‘nalgan ta’lim tushunchasini quyidagi jihatlarda tubdan o‘zgartirdi. Subyekt o‘zining aqliy va shaxsiy imkoniyatlari va qobiliyatlarini o‘z-o‘zini tashkil qilishni amalga oshiradi; uning ichki (aqliy, shaxsiy) faolligi va real faoliyatning obyektiv tashkil etilishi bog‘langan va muvofiqlashtirilgan “zamon-makon” ni tashkil qiladi, faoliyatning (ishda, kasbda) berilgan shartlari va talablarini obyektiv optimal va subyektiv qoniqarli natija olish uchun obyektiv o‘zgartiradi.

Bizning tushunchamizga ko'ra, "subyekt" ta'rifi shaxs tuzilmasida "tashqi" va "ichki" o'rtasidagi munosabatlarning murakkab o'tishi: shaxsning "ichki orqali tashqiga" asosiy yo'nalganlikdan "tashqi orqali ichkiga" tendensiyasining ko'proq ustunligiga, shaxsning tashqi ta'sirlar passiv obyektidan faoliyatning har xil turlariga ishtirok etishi, o'zlik jarayonlarida faol ro'yobga chiqadigan va ijodiy o'z-o'zini rivojlantira oladigan shaxsga o'zgarishi nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Pedagogik va o'quv faoliyati subyektlarini tavsiflashda, birinchi navbatda, ijtimoiy subyektini (pedagogik jamoa yoki o'quvchilik) ifodalagan har bir pedagog va talaba birgalikda butun ta'lim jarayonining jamoaviy subyektini ekanligini ta'kidlash kerak. Ijtimoiy qadriyatlarni ifodalovchi umumiy subyekt har bir ta'lim tizimida, muassasada ma'muriyat, professor-o'qituvchilar jamoasi, talabalar jamoasi (oliy ta'limda bu rektorat, kafedra, dekanat, o'quv guruhlari) bilan ifodalanadi. Ushbu umumiy subyektlarning faoliyati meyoriy-huquqiy va dasturiy hujjatlar bilan yo'naltiriladi va tartibga solinadi. Umumiy subyektga kiradigan muayyan subyektlarning har biri o'ziga xos, lekin kelishilgan, birlashgan maqsadlarga ega. Ular ma'lum natijalar shaklida, ammo funksiyalar va rollar farqlanishi bilan ifodalanadi, buning natijasida ta'lim jarayoni murakkab polimorf faoliyat bo'lib hisoblanadi. Faoliyat sifatida ta'lim jarayonining umumiy maqsadi sivilizatsiya, muayyan xalq yoki jamoa tomonidan to'plangan ijtimoiy tajribani saqlash va yanada rivojlantirishdan iborat. U uzatish va qabul qilishning ikkita qarama-qarshi yo'nalgan maqsadi, ushbu tajribani egallashni tashkil etish va uni o'zlashtirish orqali amalga oshiriladi. Bunday holda, biz butun o'quv jarayonining birlashgan ideal subyektini haqida gapiramiz, uning samaradorligi ikkala tomonning sivilizatsiya uchun umumiy muhim maqsadni anglash bilan belgilanadi.

Umumiy subyektning faoliyati, ya'ni u nimaga yo'nalganligi sifatida ta'lim jarayonining predmeti bo'lib ijtimoiy ong qadriyatlari, bilimlar tizimi, faoliyat usullari yig'indisi bo'lib, ularni pedagog tomonidan berilishi o'quvchi tomonidan o'zlashtirilishining ma'lum bir usuli bilan mos keladi. Agar uni o'zlashtirish usuli pedagog taklif qilgan harakat uslubiga to'g'ri kelsa, u holda umumiy faoliyat ikkala tomonni ham qoniqtiradi; agar shu nuqtada tafovut qayd etilsa, u holda predmetning umumiylikining o'zi ham buziladi.

S.L. Rubinshteyn fikriga ko'ra, faoliyat subyektining – u unda ham shakllanadi, ham rivojlanadi – muhim xususiyati shundaki, u nafaqat talabaning rivojlanishiga (odatda taxmin qilinganidek), balki pedagogning o'zining ham o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini takomillashtirishga ham tegishli bo'ladi.

Ta'lim jarayonining o'ziga xosligi bu ikki hodisaning bir-birini to'ldirishidan iborat: talabaning rivojlanishi pedagogning doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirishini nazarda tutadi, bu esa o'quvchi rivojlanishining shartidir.

Ta'lim jarayonining ideal umumiy subyekti P.F. Kapterev tomonidan yagona ta'lim maydoni, o'rganish va rivojlanish sohasi sifatida ko'rsatilgan. "Ijodkor o'qituvchi va o'quvchini o'z-o'zini o'qitish va rivojlantirish ehtiyoji bog'lab turadi. O'zini boshqa o'qishga hojati yo'q, o'zini to'laqonli donishmand deb hisoblaydigan maktab o'qituvchisi esa bu maydonga mansub emas, taraqqiyot zinapoyasida hech qanday zinani egallamaydi, ta'lim-tarbiya ishlariga begona bo'ladi. U madaniyatdan, uni o'zlashtirish va shaxsiy takomillashish ishlaridan chetda turadi.

Tahlil va natijalar. Ta'lim jarayoni subyektlari o'z-o'zini rivojlantirishga "mahkum" bo'lib, ularning ichki kuchi ularning har birining rivojlanishi uchun manba va turtki bo'lib xizmat qiladi.

Ta'lim jarayoni subyektining o'ziga xosligi, shuningdek, subyektning boshqalar bilan munosabatlar tizimida shakllanishi kabi muhim xususiyatni ham aks ettiradi. Har qanday pedagogik tizimdagi ta'lim jarayoni turli xil odamlar, guruhlar va jamoalar (o'qituvchi, pedagog, sinf va boshq.) bilan ifodalanadi. "Har bir alohida subyekt bir vaqtning o'zida turli jamoaviy subyektlar tarkibiga kiradi. O'z standartlari va meyorlariga ega bo'lgan turli xil bilim faoliyati tizimlari individda ma'lum bir yaxlitlikka integratsiyalanadi. Ushbu yaxlitlikning mavjudligi "Men" birligining zaruriy sharti bo'lib hisoblanadi".

Aynan shuning uchun ham jamoaviy subyekt muammosi mustaqil ta'lim-tarbiya va ishlab chiqarish muammosiga, ijtimoiy jamoaning alohida holati sifatida talabalar va o'qituvchilar jamoasi o'rtasidagi munosabatlar muammosiga aylanadi.

Xulosa. Shunday qilib, ta'lim jarayonining subyektlari biluv, faoliyat va umuman hayot subyektiga xos bo'lgan umumiy xususiyatlar bilan ham, aynan ularning xususiyatlari namoyon bo'ladigan ta'lim jarayonining subyektlari sifatida xos xususiyatlar bilan ham tavsiflanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Деркач А.А. Субъектные феномены: акмеологический подход. - М.: РАГС, 2010.-240 с.
2. Милинис О.А. Формирование положительных мотивов учения обучающихся в условиях модернизации образования: монография. - Новокузнецк: РИО КузГПА, 2010. - 219 с.
3. Михальцова Л.Ф. Формирование ценностно-смысловых ориентаций будущих педагогов на творческое саморазвитие в условиях непрерывного образования: монография. - Казань: Центр инновационных технологий, 2011.- 360 с.